

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Švytinčio žodžio vaikai

Dabar taip įprasta kalbėtis, konsultuotis ir netgi kurti įvairius menus su DI pagalba (ir vizualiuosius, ir žodinius), kad kartais imi ir pagalvoji, jog žodžiai „įkvėpimas“ ar „kūrybinės kančios“ greitai taps nebesuprantami. O kadangi atkakliai atsisakau DI paslaugų (nors jis man vis mandagiai pasisiūlo), tai DI, ko gero, mano, kad aš ir toliau noriu beviltiškai kankintis žodžių ir literatūrinių vizijų (ar haliucinacijų) labirintuose, užuot ramiai sukurpus *normalų*, paskaitomą *bel le lettre*.

Kankintis tuose labirintuose nėra nieko baisaus, baisiau suvokti, kad slopsta žmogaus sugebėjimas atskirti *tikrą* ir *netikrą*. Tai tarsi pojūčio netekimas – gal klausos, gal regos. Juk neretai negalime pasakyti, kodėl vienas ar kitas kūrinys staiga taip supurto, nušierpina iš nuostabos ar grožio – tai beveik fiziologinis, skausmingas, kūniškas pojūtis, atveriantis katarsio gėlmę. Jeigu šitos gėlmės nebebusime (nors ją jausti neretai ir nėra smagu, mieliau renkamės malonius, švelnius, neerzinančius potyrius), nebežinosime, kas iš esmės yra tas senovės Antikos *katarsis* – tragedijos išgyvenimas, paliudijantis žmogiškos būties, neišsitenkančios tarp dangaus ir žemės, grožį ir siaubą.

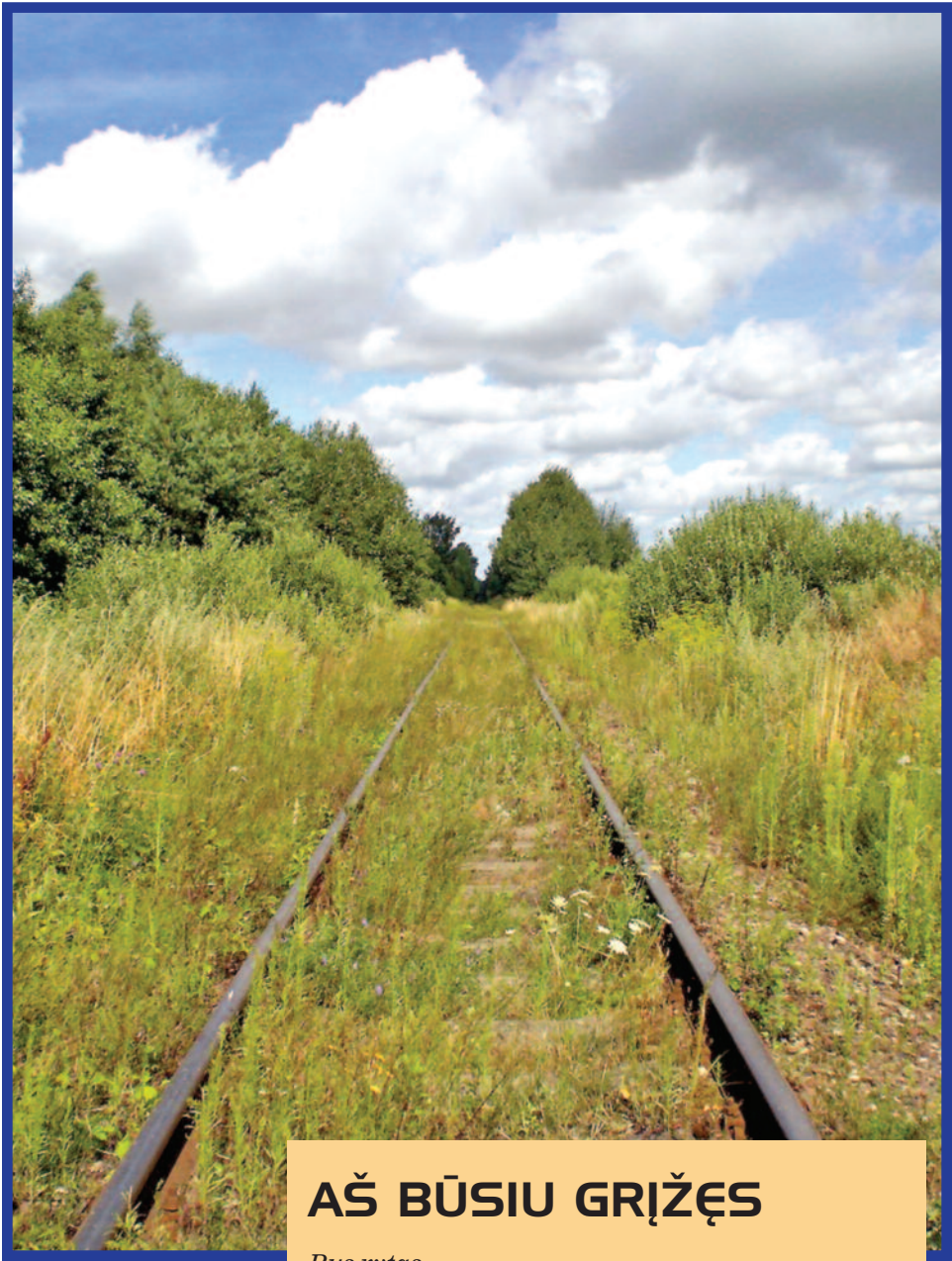
Galbūt mūsų išsigelbėjimu taps *kūniška* atmintis. Žmogus nesugeba sutalpinti savo smegenyse visų algoritmų – bet ar to reikia? Juk didžiąją dalį atminties mums išsaugo pojūčiai. Penki – klausa, rega, skonis, uoslė, lytėjimas. Na, ir tas šeštasis, susijęs su haliucinacijomis, vizijomis, sapnais, regėjimais, mistika. Slėpiniais. Su ta paslaptima *elektra*, kuri nupurto, susidūrus su kažkuo nežemiškai gražiu arba šiurpiu.

Tas šiurpas ir grožis gali sudaryti vienį. Nuo to dar mūsų nugaros dar labiau nueina pagaugais. Taip ir turi būti – juk esame *kūniška* atmintis, kurioje telpa žvaigždės ir ūkai, gaubtasėkliai paparčiai ir seklios silūros laikotarpio jūros, archeopteriksas, įsikabinęs naguotais sparnais pirmąsio medžio šakos, kraterio išspjauta magma, į peles panašūs pirmieji žinduoliai, sustingęs iguanos žvilgsnis, stebintis krintantį meteoritą. Gyvybės pradžia ir gyvybės pabaiga. Nuo sukūrimo iki perkeitimo.

Jeigu žmogus nebesugebės suvokti metaforos... nors ne, sunku tuo patikėti! Ir nereikia. Eilėraštis ir jo sąskambiai, jo giluminė melodija, jo stebuklinga ritmika ir lyg rožė tamsoj prasiskleidžiantis metaforos grožis visada atrodo lyg ne šio pasaulio gyventojai. Eilėraštis – lyg pamiršta malda, sutrupėjęs į paskirus skiemenis nebeatkuriamų žodžių, turėjusių ypatingą galią šio pasaulio reiškiniams ir būtybėms. Mes visi esame švytinčio žodžio vaikai – ir turbūt visada jais išliksime, nes amžinybė negali būti nebyli.

O šiaipusybė – vis labiau dirbtinėjančią – kaip nors ištersime.

Renata Šerelytė

Nuotrauka iš interneto

AŠ BŪSIU GRĮŽĘS

Bus rytas.
Peronu eis užbaigę darbą pečkuriai,
Betiksliai degančiai žibintais nešini;
Į tolimas blizgės plieniniai bėgiai

Ir žalių semaforų ugnys –
Neryškios, aptekėjusios lietum.
Toliau, iš rudenio pilkos aušros
Iškils rasotais bokštais ir stogais gimtasis miestas.

Išėjęs iš stoties ir jausdamas
Dar traukinių ir dūmų kvapą,
Girdėsiu dūžius ilgesį pametusios širdies,
Ir mano delnus verš kelionių ryšulio kietoji virvė.

Jurgis Janavičius

MRF

MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: *DRAUGAS* laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

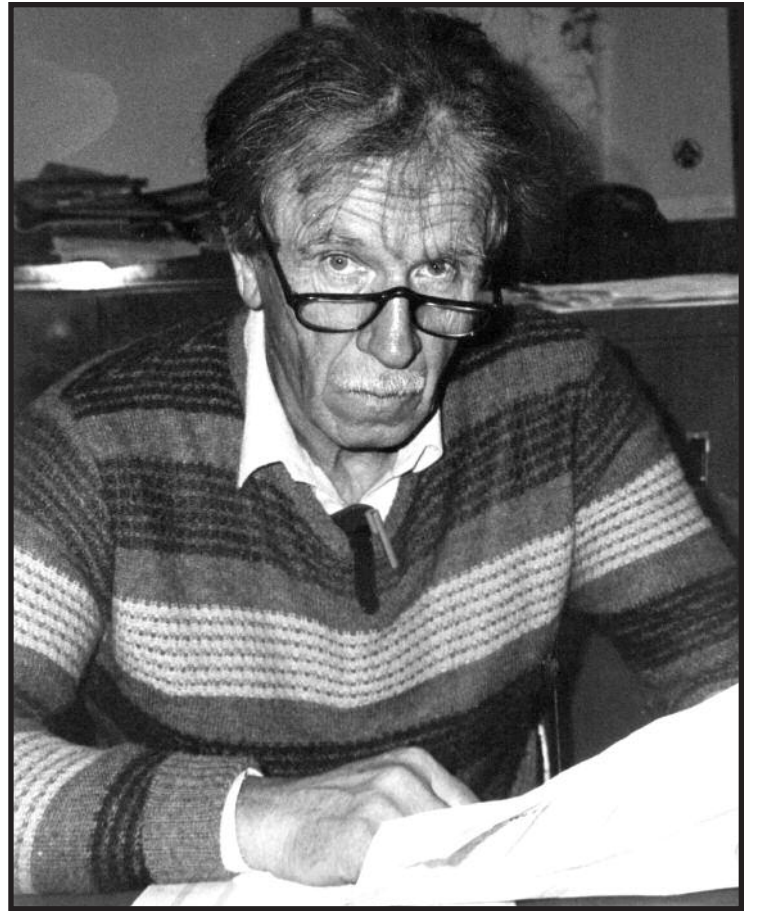
1-as psl. Renata Šerelytė. Švytinčio žodžio vaikai • 2-as psl. Virginija Babonaitė-Paplauskienė. Auksiniai metai amžinai plaukia „Largo del Cor“ vandenimis. Jurgio Janavičiaus 100-osioms gimimo metinėms • 4-as psl. Rimantas Vanagas. ... Ir vėl mažas paukštelis vėl garsiai pragydo! • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Muzikiniai Aušros vartų penktadieniai • 6-as psl. Algis Vaškevičius. Žydų gelbėtojo Oscar Schindler muziejus pasakoja apie išgelbėtus žmones ir užuojautos jėgą • 7-as psl. Julius Keleras. Gavendos, arba kaip pasakoti tai, kuo niekas netiki, bet visi klauso • 8-as psl. Dalia Poškienė. Istorijos, muzikos ir literatūros vakaras „Abipus Atlanto“

Kitas „Kultūros“ numeris pasirodys rugsėjo 5-ąją

Liepos 24-osios popietę Maironio lietuvių literatūros muziejuje vyko renginys, skirtas rašytojo, dailininko, fotografo, hidrografo Jurgio Vinco Janavičiaus (1926–2012) šimtosioms gimimo metinėms. Literatūrologas dr. Ramutis Karmalavičius apžvelgė J. Janavičiaus rašytinį palikimą. Jaukiais prisiminimais apie bendravimą su menininku ir jo žmona, dailininke, keramike Jolanta Garolyte dalijosi draugai – Danutė ir Antanas Gailiai, Gediminas Kavaliauskas, Jūratė Visockaitė. Giminių vardu kalbėjo dukra Viktorija McDonell ir anūkas Max Marc’o. Renginyje dalyvavo kaudiniai, viešnios ir svečiai iš Šiaulių, Vilniaus, Anglijos ir Australijos.

Šių eilučių autorė, 2017 metais parengusi Lietuvos Kultūros tarybai projektą dėl archyvų pervežimo iš Australijos ir gavusį dalinį finansavimą ketletą mėnesių darbavosi egzotiškoje šalyje, surasdama, atrinkdama, pakudodama archyvinę medžiagą. LKT ir giminaičių lėšomis iš Australijos buvo išsiųsta daugelio menininkų kultūrinės vertybės (43 dėžės). Renginio metu prelegentė papasakojo apie bendravimą su J. Garolyte, aptarė unikalią medžiagą: dokumentus, nuotraukas, laiškus, rankraščius, meno kūrinius ir memorialinius daiktus. Renginio šventinę nuotaiką sukūrė gitaristas Nidas Danilevičius, atlikdamas rašytojo mėgiamą muziką.

„Draugo“ skaitytojus kviečiu kiek iš arčiau žvilgtelti į savito, originalaus rašytojo, dailininko, fotografo J. Janavičiaus gyvenimo ir kūrybos kelią.

Jurgis Janavičius prie darbo stalo. Manlis, 1984 m.

Auksiniai metai amžinai plaukia „Largo del Cor“ vandenimis

VIRGINIJA BABONAITĖ-PAPLAUSKIENĖ

Šie J. Janavičiaus eilėraščių žodžiai tapo jo gyvenimo motto. Likimo upė ne visada plaukė ramiai ir lėtai, nestigo bangavimų, klastingų verpetų, sūkurių ir audrų.

Pradžią pradžia – Šiauliai, Aleksandrijos dvaras. Senelis Vincas Janavičius 1911-ais metais teisėtai perėmė jį iš grafo Vladimiro Zubovo. Į Aleksandriją 1918-ais atvyko sūnus Vytautas, inžinerijos mokslus baigęs Petrograde, dirbęs Maskvoje ir Ukrainoje. Lietuvoje vedė žymaus miškininko Povilo Matulionio dukrą Mariją. Šeimoje gimė trys sūnūs – Vytautas, Vincas ir Algis, kartu augo įvairkinta, anksti mirusios Marijos sesers duktė Zinė.

Jaunos šeimos pastangomis Aleksandrijos dvaras įgavo naujų spalvų, plėtėsi pramonė. Šeimininkai rūpinosi darbininkų socialine, materialine gerove, jų kultūriniu gyvenimu. Rengė gegužines, vyko visuomeninių ir politinių organizacijų susibūrimai. Pats V. Janavičius 1932-ais tapo „Aušros“ muziejui priklaususios Šiaulių kraštotyros draugijos nariu, dėstė muziejaus organizuotuose fotografijos kursuose, dalyvavo ekspedicijose, važinėjo savo automobilu su fotoaparatu po apylinkes; vadovavo įsteigta Oro muziejaus sekcijai. Nuo seno šiam dvarui lankėsi rašytojas Jonas Biliūnas, istorikas ir teisininkas Augustinas Janulaitis, visuomenės ir kultūros veikėjas, rašytojas Povilas Višinskis ir kt. Tarpukariu viešėdavo ir rinkdavosi žymūs žmonės, inteligentija: Gasiūnai, Prialgauskai, Jasičiai, Fležinskai, atvykdavo Lietuvos universiteto profesorius Vincas Čepinskis. Iš Panevėžio atvažiuodavo artilerijos pulkininkas ir dailininkas Alfonsas Sklėrius.

Marija Matulionytė-Janavičienė rūpinosi vaikų auklėjimu, pratino prie skaitymo, samdomi mokytojai mokė vokiečių ir prancūzų kalbų. Dvare buvo sukaupta turtinga biblioteka, prenumeravo įvairią spaudą. Parvežtuose iš Australijos albumuose daug vertingų nuotraukų, nusakančių džiugias, iš pirmo žvilgsnio nerūpestingas brolių Janavičių dienas. Veriasi Aleksandrijos dvaro šio kiadieniai – broliai kartu su mama žaidžia kroatų; važinėja dviračiais; mokosi su dvaro mokytojais. Meniškos, jautrios sielos šeimininkė rengdavo dva-

re vaidinimus, pastatė spektaklį „Aušros sūnūs“. Vyriausias Janavičių sūnus autobiografiniame apsakyme „Vaikystė“ vaizdingai aprašė anuometinį gyvenimą. (V. Janavičius. Raštai.)

J. Janavičius su meile prisimena nerūpestingas vaikystės ir paauglystės dienas. Jo atmintyje išlikęs bendravimas su būsimu „Fluxus“ judėjimo pradininku Jurgiu Mačiūnu. Abi šeimos bičiuliavosi ir daug laiko praleisdavo vieni su kitais. Jurgis mokėsi namuose, o vėliau lankė Šiaulių gimnaziją, kurioje jo mokytoju tapo iš Prancūzijos grįžęs Algirdas Julius Greimas.

Jurgis vylėsi studijuoti ekonomiką, tačiau istoriniai įvykiai perkeitė šeimos gyvenimą. Pirmoji sovietų okupacija negailestingai niokojo dvarus: nusavinus turtą, šeimnininkai buvo išvaromi lauk. Janavičių šeima iš Aleksandrijos persikėlė į išnuomotą

Hidrografo darbo akimirkos, Papua Naujoji Gvinėja

butą Šiauliuose. M. Janavičienė gavo bibliotekinių kės darbą, o V. Janavičius tapo statybų srities specialistu, važinėjo į Kauną. 1944-ais, artinantis antrai sovietų okupacijai, Janavičiai pasitraukė į Vakarus. Sūnus Jurgis pasirinko tarnybą vokiečių kariuomenėje, taip vildamasis gyvas išsprukti iš Lietuvos: „Karo pabaigoj tarnavau vokiečių Luftwaffeje. Prieš kapituliaciją, kovo mėnesį 1945 m., iš Luftwaffes pabėgau ir tapau karo pabėgėliu, kurių tuomet Vokietijoje netrūko“, – rašė atsiminimuose. Susitiko Vokietijoje su tėvais ir broliu Vytautu.

Jurgis su broliu atsidūrė Freiburge. Po karo čia susitelkė gabii, talentingų jaunuolių grupė: J. Kaupas, J. Blekaitis, H. Nagys A. Nyka-Niliūnas, A. Laucevičiūtė, D. Kaupienė, Z. Nagytė, O. Stikliūtė, M. Katiliškis. J. Janavičius 1946 metais pradėjo ekonomikos studijas Freiburge, išitraukė į studentų veiklą, dalyvavo skautų veikloje. Dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas gavęs prancūzų valdžios leidimą įsteigė Freiburgo Meno mokyklą. J. Janavičius gyveno kartu su dailininku Vytautu Ignu. Sumanūs, talentingi, kūrybingi jaunuoliai nesitenkino vien rūbų ir duona, jie svajėjo apie ateitį, kūrė planus, pirmenybę teikdami dvasiniam pasauliui. Rengė kultūros – literatūros vakarus, knygų aptarimus, koncertus, parodas. Brolių Janavičių graži bičiulystė užsimezgė su poetu, memuaristu, literatūros kritiku, vertėju Alfonsu Nyka-Niliūnu. Pastarasis tapo jiems patarėju, mokytoju, taisydamas, vertindamas jų kūrybą, skatino rašyti. Artimiau susibičiuliavo su Jurgiu. Reikia pastebėti, kad draugai Vytautą vadino Tučiu, o Jurgį – Pupa. Vėliau A. Nyka-Niliūnas atsidūrė Baltimorėje, Amerikoje, o Jurgis-Pupa – Sidnėjuje, Australijoje. Archyvuose išsaugoti laišškai, kurie mums ir nušviečia smagias Freiburge praleistas dienas. A. Nyka-Niliūnas rašė: „Mielasis Pupa, Jei-gu Freiburgas būtų Amerikoje, tai, be abejo, jam priklausytų Amerikos miestų karaliaus titulas. Mano miestas Baltimore yra pakenčiamas, tik jame nieko gražaus nėra. <...> Tavęs labai išsiilgau, Pupa, ir laišką gavęs džiaugiausi kaip vaikas. Atsimenu, kaip mes Freiburge mokėdavome būti linksmi ir gal net laimingi. O tai ir prisiminti Amerikoje yra didelis liuk-susas. Nėra niekur čia net padorios tvoros, kurios stulpus linksmas eidamas namo galėtum išversti. O vėlgi, ko gi čia būti žmogus linksmas, jei čia net nuo šnapso tik miegas ima. Aš vien dėl susitikimo scenos

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

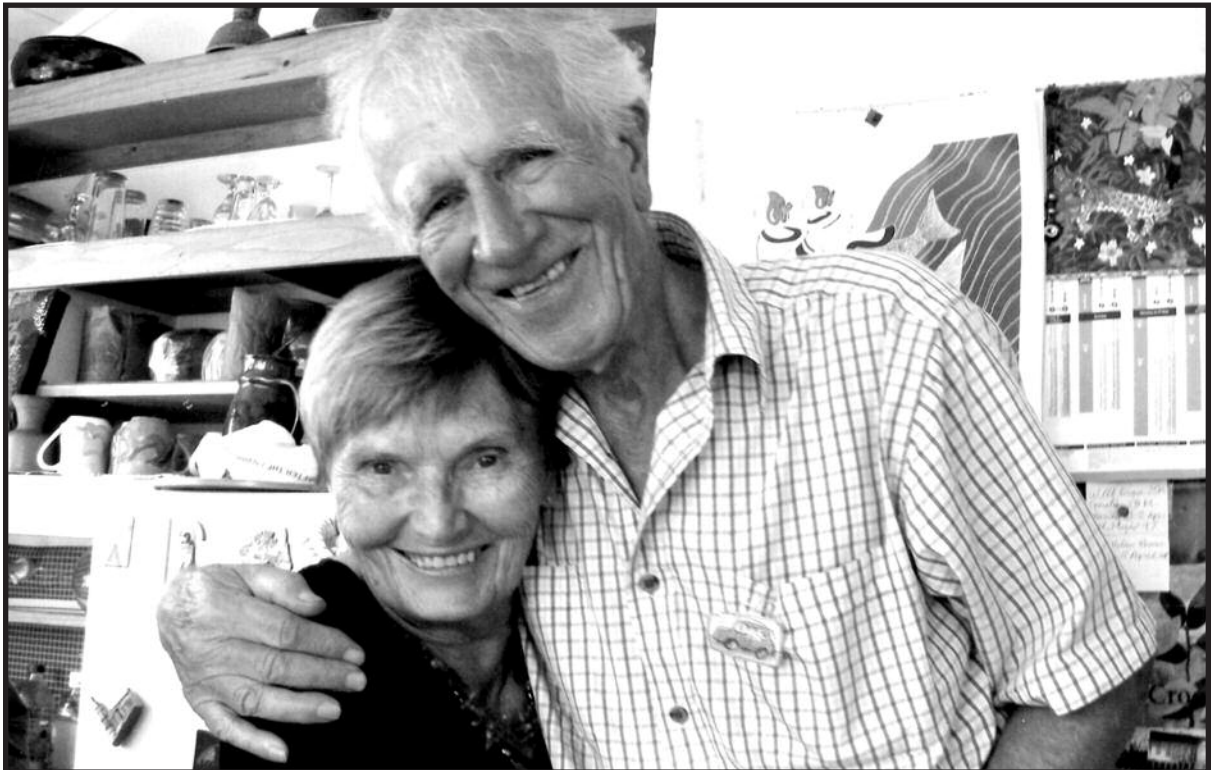
Australijoje gailiuos ten nenuvažiavęs. O būtumėm užplėšę porą posmelių – ir nepaprastai trankiai. Dirbu tokioje cukrainėje. Dėlioju pyragaičius keptuvėn ir skėstu beprasmiškose mintyse. <...> Gerai būtų, kad Tu čia būtum. O tai mes čia suorganizuotumėm visokių nepaprastybių, nes ir man jau nusibodo rimtas gyvenimas. O gal Tučiui atvažiavus savo gausios šeimos tarpe pravesk rinkiminę agitaciją ir atvažiuokite visi Amerikon. Čia, kepdamas kokias nors bulkas ir būdamas nevedęs, už kokių 4 mėnesių kiekvienas gali pirkti automobilį. Automobilius turi čia kone kiekvienas. New Yorke, pavyzdžiui, net baimė ima žiūrint: nėra nė mažiausio žemės sklypelio, kur nestovėtų automobilis – kiemai, daržai, gatvės, net stogai knibžda automobiliais. Priemiesčiuose, kad ir tris dienas vaikščiosi, nesutiksi nė vieno pėsčio žmogaus! <...> Tau glėbius linkėjimų, slapta tikėdamiesi kuomet nors pasimatyti ir jau niekuomet neberizikuoti leistis į tokias dideles keliones. – Tavo Nyka“. Laiškas užbaigiamas ypač jautria gaida: „Mielas Pupa, kai tu tik atvažiuosi, kepsim puikiausią pasaulį kugelį.“ (1949 12 01).

Nesureikšmink savęs

Pagal pasirašytą sutartį Jurgis dirbo prie Varagambos užtvankos statybos. Vėliau kartu su broliu Vytautu ėmėsi namų remontų, tačiau ir tai sunkiai sekėsi. 1951–1952 studijavo Sidnėjaus universitete istoriją.

Graži draugystė su pažįstama iš Freiburgo laiku dailininke, keramike Jolanta Garolyte peraugo į tvirtus jausmus: 1953-ais sukūrė šeimą. Gyvenimas nelepino: tiek vienam, tiek kitam teko dirbti įvairius darbus. Tačiau iš tų darbų gaudavo nemažai gyvenimiškos patirties. J. Garolytė pasakojo, kaip daugiau nei dvidešimt metų dirbo kalėjime ir mokė kalines dailės.

Šeimoje augo trys vaikai: sūnus Povilas, dukros Viktorija ir Marikė, tad ir išlaidų daugėjo... Pasakojo, kaip eidavo skolintis pinigų iš tetos Reginos. Laimei nepritekliai užgrūdindavo: rasdavo jėgų nenuliūsti,

Jurgis ir Jolanta Janavičiai. Manlis, 2005 m.

poetu Juozu Almiu Jūragiu rengė, redagavo, finansavo ir platino leidinį „Poezijos ir prozos lankštai“ (1963–1970; iš viso išėjo 6 numeriai). Bendraudamas su Magdalena Slavėniene parengė ir išleido reto svarbumo knygą: „V. Mykolaičio-Putino laišakai Australijon sesei Magdalenai Slavėnienei ir jos šeimai 1957–1968“ (1971).

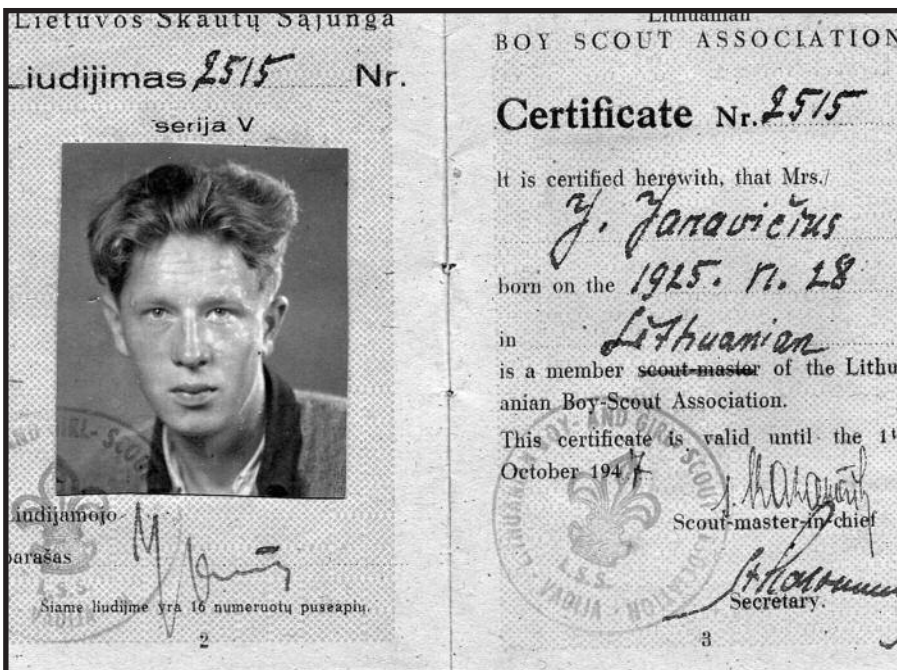
Jurgis ir Jolanta Janavičiai intensyviai dalyvavo ne tik lietuvių, bet ir australų kultūrinėje veikloje: rengė meno parodas, lankė literatūrines vakarones, rašė ir skelbė savo kūrybą laikraščiuose, žurnaluose, metraščiuose. Draugų ir bendraminčių ratą sudarė meno žmonės: nuotraukose užfiksuotos literatūrinės grupės „Susitikimai po Bunya“ akimirkos. Artimas ryšys susiejo su poete Antigone Kefal. Džiugias valandas praleisdavo su iš Amerikos atvykdavusiais Adolfu ir Paola Mekais, bendravo su Jonu Meku.

rimo genezę sakė, kad joje „telpa smulki poezija ir eilės, eilėraščiai „Poeto gyvenimas“, kuriais bandžiau nustatyti savo kūrybai šokią tokią kryptį ir tris ilgi elegijų pobūdžio eilėraščiai „Šeima egzilyje“, „Ode seneliui“ ir „Kelionė į mėnulį“. Laikraštyje „Mūsų pastogė“, (Nr. 17; 1971-05-03) J. Sl. aptarė knygos struktūrą, pabrėždama išskirtinį poeto talentą.

Kitas, ypatingai svarbus jo kūrybos žanras – komiksų knyga „UMPH“ (1972). Gerokai vėliau, nuo 1994-ųjų, savo tekstus ir piešinius pradėjo skelbti laikraštyje „Šiaurės Atėnai“. Tame pat laikraštyje (1998-11-07; Nr. 40) pasakojo apie UMPH'ų gimimą. Minėjo, kad yra išleista viena knygelė, bet yra jų ir daugiau nupieštų ir parašytų. „Yra ir nepasirodžiusių, mielai aš juos perleisiu Jums. Tai būtų naudinga. Mano nuomone, jeigu žmogus gali ką nors daryti šioje žemėje, tai jis tikrai privalo.“ Autorius papasakojo, kad šis herojus gimė kaip kova su biurokratija, su mase popierizmo, nereikalingų ataskaitų rašymu.

J. Janavičius pradėjo rašyti į „Šiaurės Atėnus“ tekstus, norėdamas suteikti laikraščiui kiek kitokias spalvas, nuspalvinti humoristine gaida. Taip atsirado knyga „Tada ir mes“ („Tyto alba“, 2001). Knygoje – ne vien tekstai, bet ir Janavičiaus piešiniai. Savo esė autorius pasakoja apie sutiktus žmones, jų rūpesčius, patirtis. Kai kuriuose laiškuose pabrėžiamas skausmingas rūpestis dėl ekologinės situacijos žemėje. Autorius teigęs, kad tai, apie ką rašo, yra tikri nutikimai. Rašytojas nepamokslauja, nesiūlo situacijų sprendimų. Realiai vaizduoja įvykius, perpindamas švelnia ironija, saikingu sarkazmu.

Nukelta į 8 psl.

Lietuvos skautų sąjungos liudijimas, išduotas J. Janavičiui 1947 m.

atsitiesti, ypač gelbėjo ironiškas žvilgsnis į save – „Einu, toks pavargęs, sulinkęs, niūrus ir stebiu save iš šono – tarsi sužeistu sparnu žiogas bučiau.... Ir staiga nuo to vaizdo pasidarė linksma... Pragiedrėjo padangė.“ Ir priduria: „Jei dar šviečia saulė, dar išaušta rytas ir turi ką valgyti... Nesureikšmink savęs“.

1966-ais baigęs mokslus, įgijo hidrografijos inžinieriaus diplomą, išvyko į Papua Naująją Gvinėją – Purario ir Striklando upių baseinuose vykdė tyrimo ir matavimo darbus. Reikėjo tikrinti vandens lygį hidrografijos stotyse, įrengtose prie potvynių alinamų upių. Stebėjo gamtą, gilinosi į aborigenų gyvenimą. Pradėjo fotografuoti kasdienį genčių gyvenimą, piešė, tapė. Rašė trumpus tekstus. 1964-ais kartu su geologu, artimu bičiuliu Kaziu Kemežiu Kanberroje surengė parodą. 1976-ais Sidnėjuje parengė savo autorinę fotografijos parodą. Nuo 1966-ųjų iki 1969-ųjų Australijos lietuvių savaitraštyje „Mūsų pastogė“, kurią redagavo poetas Vincas Kazokas, rengė apžvalginį literatūros skyrį „Poezija“. Kartu su

siųsti. Dabar kaip tik žiema ateina, jau ilgi, lynoti ir šalti vakarai man pats geriausias laikas tokiam darbui. Naujienų pas mane nedaug. Tutis tau tikriausiai parašo viską. Mes čia gyvenam dabar tokiam dideliui, senoviškam name. Pro jo aukštus langus kartais kad sukrenta šviesų ir tokio keisto auksinio žibėjimo – žmogus, rodos, tik dainuotum ir dainuotum. Bet tikrumoje tie namai yra niūrūs ir tamsūs. Motina sako, kad ji jokių būdu juose negyventų. Šiaip gi mažai kas tepasikeitė. Dirbu dar vis ten pat ir, kaip iš visko atrodo, dar gan ilgai teks tam be galo nuobodžiam „poste“ pasilikti. Perduok nuoširdžiausius linkėjimus Sandrai. Iki Tavo Pupa. (1953 03 14). J. Janavičiaus eilėraščiai buvo skelbiami „Literatūros lankuose“ ir žurnale „Aidai“. Nemažai eilėraščių ir prozos kūrinių skelbta 1962–1980 metais žurnale „Metmenys“. Čia yra paskelbta jo didesnės apimties dektėtyvinė novelė „Pranciškėlis“ bei kelionių išpūdžiai iš Naujosios Gvinėjos ir kelionės į New Yorką.

Išleido knygą „Kelionė į mėnulį“ („Journey to the Moon“, Canberra, 1971, 63). Kalbėdamas apie sukū-

Jeigu žmogus gali ką nors daryti šioje žemėje, tai jis tikrai privalo

J. Janavičius siuntė A. Nykai-Niliūnui savo tekstus: „Brangus Nyka, Štai siunčiu tau keletą eilėraščių. Jei rasi juos tinkamais, atspausdink „Lit. Lankose“. Tikrai nedėk į „Aidus“. O jei kada turėsi laiko ir ūpo, parašyk man savo žiaurią ir teisingą nuomonę. Taip pat, jeigu nežadi jų niekur spausdinti, atsiųsk, pridėjęs savo pataisymus, ir tą „Paskutinį rudenį“. Aš jį peržiūrėčiau, perrašyčiau mašinėle ir tada, jei tik norėtum, galėčiau tau ir vėl atgal atsiųsti.

Jurgis Janavičius su vokiečių kalbos mokytoja, Aleksandrijos dvare, 1931 m.

...Ir mažas paukštelis vėl garsiai pragydo!

RIMANTAS VANAGAS

**Netikėti sutapimai ir
šv. Jackaus „atradimas“**

Lietuva tiesiogiai karo pabūklų, ačiū Dievui, negirdi, bet dažnas tautietis rytą pradeda su mintimi: o kaip ten, Ukrainoje, Kijive? Karo aidai vis kitais pavidalais bel-džiasi į mūsų namų duris, televizijos ekranai, žiniasklaida krūpčioja nuo vis naujų netekčių, kvapą gniaužiančių vaizdų ir skausmo. Žmonija tarsi kopina į naujas civilizacijos aukštumas, istorija nuolat primena baisias praūžusių karų pamokas – o supergalingos raketos ir bombos vis tebekrenta ant niekuo dėtų žmonių galvų...

Mano rankose – nedidukė, plonučiukė knygelytė, išleista daugiau nei prieš šimtą metų, t. y. per Pirmąjį pasaulinį karą: „Maldos taikai išprašyti“. Nesunku numanyti, jog autoriaus ranką vedžiojo milijonų žmonių kančia ir viltis. „Prakalbos žodyje“ rašoma:

„Yra apsiereiškę, kad karas aptilsias per šv. Jacko užtarimą, į kurį todėl reiktų mums ypatingu pamaldumu dėlei to melstis. Tuo tikslu ir leidžiu šį aprašymą apie šv. Jackų ir giesmę apie jį, jį, sustatytą arkivyskupo Golovinskio, o taip pat dvi nauji giesmi į Visagali Viešpatį Dievą ir Švenčiausiąją Panelę dėlei taikos išprašymo (...). Tegu padeda Lietuvai tos maldos greičiau išsigydyti iš visų žaizdų, padarytų jai to karo, tegu sveika žengia mūsų tauta tiesos keliais šviesesnėn ateitin.“

Išties: ką mes, lietuviai, buvom užpuolę, kuo nusidėję, kad po tiekios amžiais Lietuvą persekiojusį nelaimių galingieji kaimynai vėl ir vėl mūsų kaulėlius traiskė?... Nustembu radęs ir tokį sakinį:

„Šv. Jackus, tas brangus šv. Dominyko Įstato žemčiūgas, tas kvepiantis dangiškojo Rojaus žiedas, gyveno kit kart Kijevo mieste, kur pastatė Dominikonų vienuolyną ir gražią bažnyčią Dievo Motynos garbei...“

Gėda prisipažinti, bet šv. Jackus man nenkai pažįstamas... Bet ir čia – Ukraina! Prisimenu nesenus įvykius. Internetu susiradęs š. m. birželio 15 d. pranešimą, dar labiau nustembu:

„Rusija paleido raketų salvę į kelis didžiuosius Ukrainos miestus, per kurią užsiliepsnojo istorinė Kyjivo Dievo Motinos Ėmimo į Dangų katedra“.

Senoj lietuviškoj knygelytėj – lyg biblinė pranašystė, pragaro liepsnos neaplenkė nė šlovingos 13 a. bažnyčios... Kada visa tai baigsis?! Bet jei pagaliau užgeso Pirmasis pasaulinis karas, o Lietuvėlė ne tik gyva išliko, bet ir, galima sakyti, iš numirusiųjų prisikėlė, nenuleiskim galvų ir dabar, kokie baisiom kačergom, t.y. žars-tekliais, šėtonas besišvaistytų!

Dar man jau išties įdomu, kaip priešą įveikė ir taiką laimėjo beginklis šv. Jackus? Ogi štai:

„Vieną kartą, laikant jam šv. Mišias, atėjo žinia, kad dažnai užpuolantieji tais laikais aną kraštą totoriai – užpuolę vėl ūmai šalį ir, žūdydami žmones bed' degindami kaimus, artinosi jau prie vienuolyno. Dievo tarnas ramiai baigė šv. Mišias. Tačiau bijodamas ne tiek miesto ir vienuolyno sunaikinimo, kiek Kristaus Kūno ir Kraujo išniekinimo nuo anų piktųjų netikėlių totorių – sugalvojo bėgti drauge su Švenčiausiuoju. Paėmęs tad Švenč. Sakramentą rankosna, kad jau ėjo iš savo numylėtosios bažnyčios, gailiai pažvelgė dar kartą į skaisčią Dievo Motynos stovylą, kuri

Audronė Berezauskienė džiaugiasi knygelės atradimu, 2026.04.25.

Tautvilio Užos nuotr.

Paėmęs tad Švenč. Sakramentą rankosna, kad jau ėjo iš savo numylėtosios bažnyčios, gailiai pažvelgė dar kartą į skaisčią Dievo Motynos stovylą, kuri taip į jį prabilo:

– Jackau, Sūnų paėmęs nešiesi, o Motyną palieki!

– Dangaus Karaliene! – atsakė šventasis, – regi, kad negalėčiau pakelti Tavo stovylos (ji svėrė apie 800 svarų).

– Pamėgink tiktai, – atsakė Marija. – Mano Sūnus tau padės.

Į tuos žodžius šv. Jackus, pajutęs savyje nepaprastąsias jėgas, dešinėje rankoje laikydamas Švenčiausiąjį Sakramentą-monstranciją, kairiąją paėmė Marijos stovylą, kuri jam pasirodė tokia lengva, kaip gėlė. Apsiaustas tai matančių vienuolių būrio, ir giedant vienuoliams psalmes, drąsiai išėjo šv. Jackus su savo draugais iš vienuolyno vartų. O jau visa pakalnė ties vienuolynu knibždėte knibždėjo nuo atūžusiųjų totorių kariuomenės. Bet šv. Jackus drąsiai įžengė į kraugerių minią, ir jie, išvydę vienuolius, einančius lyg angelai didžioje iškilmėje, padarė jiems tarp savo glitų kelią ir taip visi vienuoliai liuosai pro visą jų kariuomenę su savo turtu – Švenčiausiuoju ir Marijos stovyla – praėjo.“

Dingo be pėdsakų...

Šie netikėti sutapimai bei atradimai – jau lyg ir pakankama dingstis toliau pavartinėti „Maldas taikai išprašyti“. Bet esama dar vienos svarbios priežasties, dėl kurios ši knygelė atsidūrė dėmesio centre: ogi ji buvo beviltiškai pradingus! Jokia šalies biblioteka negalėjo pasigirti ją turinti, nors gandas apie ją sklido jau seniai. Kol Anykščių L. ir St. Didžiulių bibliotekos Krašto dokumentų ir kraštotyros skyriaus vedėja Audronė Berezauskienė per šiemetinį rajono kraštotyrininkų susiejimą vienu ypu išklojo stebėtina ilgą, vingiuotą jos paieškų bei suradimo istoriją.

„Pirmasis apie šią brošiūrėlę išsamiau parašė knygnešystės tyrinėtojas Petras Ruseckas (1883–1945). 1926 m. periodiniame leidinyje 'Lietuva' straipsnyje 'Maldos taikai išprašyti (į šv. Jackų)' jis rašė: „Yra tai užmiršta, o gal niekad niekieno ir nepastebėta, mums gana įdomi, bet mūsų bibliografams nežinoma brošiūrėlė. Po vedamuju žodžiu pasirašęs Jurgis Juozas, kaip 'lietuvių tautos tarnas'. Yra tai garsusis knygnešio 'niekad nesu-

gauto' Jurgio Bieliako – Bielinio pseudonimas, – iš daugelio jo pseudonimų. Brošiūrėlė spausdinta, kaip teko sužinoti Vilniuje, 1916 metais, taigi per žiauriausią vokiečių okupacijos laiką. <...> Ši nežinoma, užsimetusi brošiūrėlė yra, be abejo, charakteringu indėliu į mūsų didžiojo karo terionių istoriją ir dar vienu didžiojo knygnešio apibūdinimo bruožu“.

Ipolitas Ūdra, iš Panevėžio krašto kilęs kraštotyrininkas, išgarsėjo prisiminimais apie savo garsųjį dėdę Kazimierą Ūdrą. Jis gyvai aprašo ir Garšvių knygnešių draugijos, Jurgio Bielinio veiklą, kol 1917 m. sudegė šio sodyba su biblioteka ir visais raštais. Lietuvių kalbą žūtbūtinai gynęs ir saugojęs knygnešys J. Bielinis pasimirė 1918 metų sausį, pėsčias keliaudamas į Vilnių, į Lietuvių konferenciją...

Mus sudominusio „Jurgio Juozo giesmynėlio“ tiražas buvo pasiekęs Garšvius, bet pats leidėjas nebeatėjęs jo atsiimti. Vos ne po pusės amžiaus (1958 m.), baiminantis sovietinių ateistų represijų, K. Ūdros namų pastogėje išlikusios brošiūrėlės namiškių buvo sukūrentos; tarp jų veikiausiai buvęs ir leidinėlis, skirtas maldoms už taiką ir tautos ateitį...

Surūdiijusi sąvaržėlė

Šiais metais sukako 110 metų nuo minimos knygelės išleidimo. Jau 1938 m. jos buvo pasigedęs („Knygne-

šio“ leidinyje) J. Bielinio veiklą tyrinėjęs Stasys Butkus. Tai buvo dar vienas paliudijimas, jog ne itin gausioje 20 a. pradžios mūsų raštijoje būta tokio skausmingo ir dievobaimingo 16 puslapių leidinuko; papūtus tautinio Atgimimo vėjams, 1989 m. jį vėl prisiminė atgijęs „Knygnešys“. Praėjus dar kone dešimčiai metų, savaitraštyje „Literatūra ir menas“ pasirodė Jono Petronio publikacija „Vieno giesmynėlio žūtis“, kurioje suabejota, ar išvis toji knygelė buvusi, o jei ir buvusi, tai ar begyvuojanti? Nebent pas kokį bibliofilą „užsimetusi“...

Dar mažne po dešimtmečio knygnešystės tyrinėtojai Kazys Misius ir Benjaminas Kaluškevičius, gilindamiesi į Jurgio Bielinio palikimą, konstatavo: brošiūrėlė buvusi išleista, istoriografų užfiksuota, bet ligi šiol jokiuose archyvuose nerasta...

Ir tada...

Tegu šį bibliografijai – ir ne tik! – išskirtinai svarbų faktą paskelbia pati Anykščių L. ir St. Didžiulių bibliotekos Krašto dokumentų ir kraštotyros skyriaus vedėja Audronė Berezauskienė:

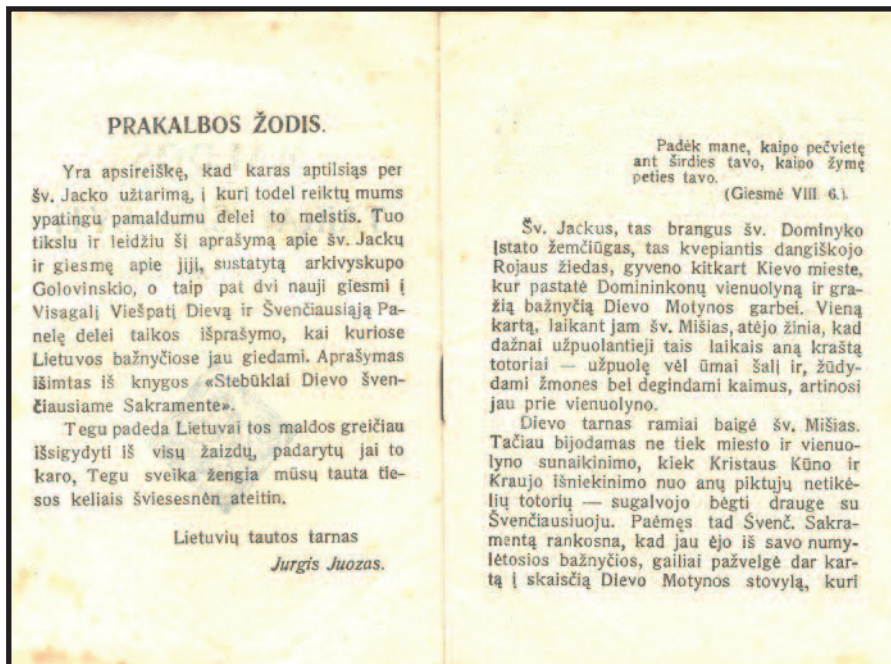
„Tvarkant prof. Antano Tylos (1929–2018) asmeninę biblioteką Anykščiuose, savanorė Edita Stiklinskaitė aptiko brošiūrėlę, prisegtą prie Ipolito Ūdros atsiminimų rankraščio. Sąvaržėlė ir popierius buvo nuo laiko parudavę – akivaizdu, kad dokumentai ilgai nebuvo liesti. Tiksliai nėra žinoma, kada ir kaip pas profesorių A. Tylą atsidarado minėta brošiūrėlė, tačiau spėjama, kad ją galėjo perduoti Ipolitas Ūdras kartu su užrašytais atsiminimais apie knygnešio J. Bielinio veiklą ir šios unikalios brošiūrėlės leidybą.

Tik pradėjus sistemingą tyrimą, surinkus visus bibliografinius šaltinius ir palyginus tekstus, paaiškėjo – tai tas pats leidinys, kurio egzistavimu 1997 m. buvo suabejota.

Taip buvo įmintą beveik šimtmetį trukusi mįslė“.

O, jei šiuos žodžius būtų išgirdęs profesorius Antanas Tyla, karštas Lietuvos istorijos, knygnešių ir nepriklausomybės kovų savanorių entuziastas, lietuviybės puoselėtojas! Taip ir matau, kaip jis, nusiėmęs akinius, šluostosi rasantus stiklus – ir supratingai šypsosi... Anykštėnus su vertingu radiniu netruko pasveikinti prof. habil. dr. Domas Kaunas, doc. dr. Tomas Petreikis, kiti kompetentingi asmenys.

Nukelta į 5 psl.

Maldos Taikai išprašyti

Muzikiniai Aušros vartų penktadieniai

ASTRIDA PETRAITYTĖ

Vasarą Vilniuje kultūrinis gyvenimas toli gražu neapmiršta, o muzikinis – net pliūpteli spalvingais „sezoniniais fontanais“. Štai iš tokių vasariškų koncertų – ciklas „Aušros vartų vargonai“, prasidėjęs birželio pradžioje, užsibaigiantis rugpjūčio pabaigoje; šio Nacionalinės vargonininkų asociacijos projekto, įgyvendinamo kartu su Šv. Teresės bažnyčia, vadovė – Jurgita Kazakevičiūtė.

Koncertai gana netradiciniai – klausytojai susėda lauke (Aušros vartų gatvės pakraščiuose). Ir vargonai įrengti netradiciškai – siauroje tarp bažnyčios ir Aušros vartų koplyčios išterpusioje galerijoje, čia ir muzikams nelabai yra kur „išsiplėtoti“.

Šie vargonai „keistai“ įkomponuoti ne per klaidą: „Dabartiniai Vilniaus Aušros Vartų galerijos vargonai sukurti 1932 m. meistro Wacław Biernacki dirbtuvėje. Jie buvo skirti garsiesiems Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos atleidams, kuomet gausiai susirinkę piligrimai meldavosi prie koplyčios tiesiog gatvėje: taip buvo suformuota sakralinė erdvė po atviru dangumi.“ /[www.vargonai.lt/](#)

Taigi prasmingai ši erdvė atgaivinta ir mažiau sakralioms intencijoms – nuo jų pernelyg nenuostant. Gi ir kunigas prieš koncertą pro atvertą Aušros vartų koplyčios langą taria įžanginį žodį, pakviečia malda, ir varpai prieš „tikrąją“ programą suskamba, ir žymi dalis atliekamų kūrinių – iš sakralinio repertuaro (regis, dažniausiai skambėjo žvilgsnius aukštyn kreipianti Johann Sebastian Bach muzika). Norintys iš anksto susipažinti ne tik su atliekamais kūrinių (jų sąrašas iškabinamas), bet ir su kiekvieno koncerto programos koncepcija, gali žvilgtelėti į Vargonininkų asociacijos puslapį ([www.vargonininkai.lt](#)).

Retai šiame cikle nuskamba vargonų solinis koncertas – tradiciškai jiems atitaria styginiai, pučiamieji ar vokalas. Koncertų ciklą pradėjo (06 05) vargonininkų pora – Vidas Pinkevičius ir Aušra Motūzaitė-Pinkevičienė, atlikę rečiau girdimo kompozitoriaus Samuel Wesley (1766–1837) „Septinių duetų Elizai“ fragmentus.

Po savaitės pro pravirus Aušros vartų galerijos langus muzikinius kerus skleidė senosios muzikos ansamblis „Šviesotamsa“ – Rūta Vox/Vosyliūtė (sopranas), latvė Kristine Stumbure (išilginė ir barokinė fleitos), Vilimas Norkūnas (vargonai). Šis ansamblis šiemet įvairiuose Lietuvos (gal ne tik) miestuose pristato programą, pagerbiančią Karaliaučiaus šviesuolius – „mūsiškius“ poetus Simon Dach bei Liudviką Rėzą; bent dalį jos girdėjome ir mes. Klaipėdiško Dach poezija dar XVII a. tapo dainomis Heinrich Albert dėka, o XVIII–XIX a. sandūros kompozitorius Wilhelm Gottlieb Jensen interpretavo iš Kuršių nerijos kilusio Rėzos eiles. Džiaugiantis ir edukacine programos intencija, teko suabejoti finalinio kūrinio „Rytmečio himno“, Rėzos rašyto princesės vestuvėms, dedikavimu Švč. Mergelei Marijai. Tai Norkūno sumanymas, bet kažin ar liuteroniškas Karaliaučius pagerbtinas, jo atstovų liuteronų kūrybą užtempiant ant katalikiško kurpalio...

Birželio 19 d. Indrė Gerikaitė (vargonai) ir Vil-

Karaliaučiaus muzikinį fenomeną pristatę V. Norkūnas, R. Vox, K. Stumbure.

helma Mončytė (sopranas) dovanojo ištis religinės muzikos koncertą – nuskambėjo bent kelios „Ave Maria“ versijos (ir Franz Schubert, ir šiuolaikinio kompozitoriaus Michal Lorenc, ir kt.), žinoma, ir J.S. Bach.

Birželio koncertus užbaigė muzikų trio: Dovilė Savickaitė (vargonai), Jurgita Gaubytė (smuikas), Asta Jankauskienė (altas). Jų programa anonsuota: „Šiame koncerte susitiks J. S. Bach „Brandenburgo koncertas“ bei visame pasaulyje atpažįstamas J. Pachelbel „Kanonas“, o lyriškoji A. Vivaldi „Concerto grosso“ dalis nuspalvins programą itališku dainingumu.“

Liepą „atvėrė“ žymaus vargonininko Balio Vaitkaus duetas su iš Suomijos atvykusi trimitininku Tomu Griciumi, išplėtojęs „itališko dainingumo“ temą. Turėjome progą mėgautis nuostabiais baroko meistrais – Antonio Vivaldi, Alessandro Marcello ir Tomaso Albinoni. Net ir drengiantis lietutis neatbaidė entuziastingiausių klausytojų.

Aušros vartų sodelis.

A. Petraitytės nuotraukos

Aušros vartų klausytojai

★
Prieš ar po pusvalandinio koncertėlio pravartu užsukti ir į Šv. Teresės bažnyčią, pasigrožėti jos turtiną puošyba. Tai ankstyvojo baroko statinys su vėlesniais pakeitimais, papildymais.

„Rokokiniame interjere – 9 rokokiniai altoriai (didysis altorius – vienas vertingiausių Lietuvoje) ir sakykla (visi 18 a. antra pusė), neobarokinis vargonų prospektas (18–20 a.), 2 sietynai (19 a. antra pusė), sienų tapyba, tarp jų – freskos, vaizduojančios šv. Teresės gyvenimo scenas (18 a. antra pusė, dailininkas M. Sluščianskis), 10 vertingų paveikslų, 4 jų nutapyti K. Rusecko (19 a. pirma pusė–19 a. vidurys).“ /[www.vle.lt/](#)

Žinoma, verta pakilti ir į Aušros vartų koplyčią, garsėjančią stebuklinguoju paveikslu, stabtelti prieš jį maldingai tylos minutei. „Koplyčios altoriuje – renesansinis, gotikos ikonų tapybos bruožų turintis paveikslas Švč. Mergelė Marija (17 a. pradžia) su aukso sidabro aptaisais (18 a. pabaiga). Šalia Aušros vartų 1626 įsikūrę karmelitai paveikslą paskelbė stebuklingu. 18 a. viduryje paveikslas paskelbtas šventu, 1927 popiežius Pijus XI jam suteikė Gailėstingumo Motinos titulą“ /[www.vle.lt/](#)

Daug kam turbūt malonus atradimas buvo ar dar bus už mūrų pasislėpęs Aušros vartų sodelis (buvusio karmelitų vienuolyno kiemas) – jį aplankyti dar pernai po vieno iš vargonų koncertų pakvietė programą pristatęs kunigas; tad šiemet jau „žinojau kelią“. Ištis maloni, gražiai sutvarkyta erdvė su žaliuojančia žydinčia augmenija, čiurlenančiu fontaneliu, prisėsti gundančiais suoleliais. Regis, dešimtmečius buvęs apleistas vienuolyno vidinis kiemas 2025 m. paverstas sodeliu-gėlynu; pajusti pirminę šios erdvės paskirtį – tylos susikaupimui, meditacijai – dabar gali kiekvienas čia užsukęs. „Vidinis kiemelis įrengtas vienoje svarbiausių Vilniaus senamiesčio vietų. Jį supa XVI a. menantį gynybinę miesto sieną, Aušros Vartai, Šv. Teresės bažnyčia ir buvusio karmelitų vienuolyno pastatai. Buvęs uždaras vienuolyno sodas gyvavo iki 1844 m., kai vienuoliai buvo iškelti Rusijos imperijos valdžios sprendimu.“ /[www.openhausevilnius.lt](#)

★
Pertraukiu savo išpūdžius, „Aušros vartų vargonams“ vos įpusėjus – bet ciklo koncertėliai tęsis visą vasarą, tad ir viešintys Vilniuje dar gali pagauti šias žvijas penktadienio akimirkas.

Atkelta iš 4 psl.

„Ir duok tiem valdyti,
kur myli žmoniją“

Kad jau suradome šventąją knygelę, lai dar bent akimirka ji kaip paukštelis pagieda!

Nors Jurgis Bielinis dideliu mokytumu nepasižymėjo ir jo paties rašinius leidėjai ne visada spausdino, skaitant „Maldas taikai išprašyti“ neapleidžia nuostaba, kaip giliai ir jautriai knygnešys išklojo paprastų žmonių godas, – net graudu! Graudu, nes dažnas vis labiau rūpinamės tik savuoju „aš“, nes karštingai skubančiame pasaulyje, deja, nebūtinai viskas į gera pasikeitė, žiauriausi, pražūtingiausi dalykai nelemtai vis kartojasi, kartojasi.....

Knygelės turinys – Prakalbos žodis“, „Giesmė apie šv. Jackų“, „Mūsų raudų giesmė“ ir „Giesmė į Šv. P. Mariją Aušros Vartuose“. Bent man pasirodė, jog daugiau

nei prieš šimtmetį prisiekusio lietuvio sueiliuota malda į Viešpatį galėtų pasitarnauti ir kaip kreipimasis į šiandienos žmogaus sąžinę. Štai keletas ryškesnių, „aktualesnių“ vienos giesmės fragmentų.

MŪSŲ RAUDŲ GIESMĖ (Psalmių gaida)

O Dieve mūsų geriausias,
Karaliau ramybės,
Pažvelk maloningai, pažvelk iš aukštybės!
Padėk jau į šalį mus plakančią rykštę –
Gražink šian pasaulin ramybę pirmykštę...
(...)
Išgirk jau, o Dieve, tas raudas griaudingas,
Parodyk, jog tėvas esi gailėstingas!
Prabilk į valdovų kerštaujančių širdis –

Tegu upėj kraujo žmonių nebegirdīs.
Tu pats nustatyki ribas viešpatijų,
Ir duok tiems valdyti, kur myli žmoniją.
Aukščiausiojo garbei, visuomenės labui
Mes esam sutverti,– ne karžygių stabui.
Ištrauk kalaviją iš karvedžių rankų,
Nutildyk perkūnus baisiausių patrankų!
Varpai tegu melstis iš nauja mus kviečia,
Ramybės saulutė pasaulį tešviečia!
(...)

Su Tavo pagelba vargus iškentėsime
Ir spindulius meilės Tautosios regėsime.
Linksmi susispsiesime į darbą naudingą:
Kas Tau yr malonu, o mums išganinga.
Tu Petru šventajam liepei padėt kardą,
Tegu Tavo žodis ir karą suardo.

Žydų gelbėtojo Oskar Schindler muziejus pasakoja apie išgelbėtus žmones ir užuojautos jėgą

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Krokuva buvo Lenkijos (ir Abiejų Tautų Respublikos) sostinė, o nuo 1846 m. iki 1918 m. Krokuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinė. Tradiciškai Krokuva laikoma vienu svarbiausių Lenkijos mokslo, kultūros ir meno centru. Mieste veikia daugybė įvairių muziejų, o jei reikėtų įvardinti populiariausią ir labiausiai lankomą, tai greta buvusios Lenkijos karalių rezidencijos Vavelio turbūt būtų žydų gelbėtojo Oskar Schindler muziejus, rengtas buvusiojo emalio fabrike. Į šį muziejų internetu bilietai išperkami kelias savaites į priekį, o rytais dar iki muziejaus atidarymo prie jo jau rikiuojasi lankytojų, norinčių čia patekti, eilė.

Oskar Schindler vardas visam laikui siejamas su drąsa, pokyčiais ir valia gelbėti gyvybes priešais sunaikinimą. Jo istorija prasidėjo gerokai prieš karą – ir tęsiasi ilgai po jo pabaigos.

Oskar Schindler gimė 1908 m. balandžio 28 d. Zwittau mieste (šiandien tai Svitavy miestas Čekijoje), turtingoje vokiškai kalbančioje katalikų šeimoje. Jo tėvas Hans turėjo žemės ūkio technikos verslą, o motina Louisa buvo žinoma dėl savo nuoširdumo ir užuojautos – savybių, kurios vėliau atsispindėjo ir jos sūnuje.

Baigęs technikos mokyklą, Schindler trumpai dirbo tėvo įmonėje, tačiau netrukus tokiu darbu tapo nepatenkintas. Charizmatiškas, draugiškas ir mėgstantis prabangą jis susidomėjo skaniu maistu, prabangiais automobiliais ir gyvybinga draugija. Draugai vėliau jį apibūdino kaip žmogų, mylėjusį vakarėlius, moteris ir riziką – įgimtą oportunistą su įtikinėjimo talentu.

Didžiojo depresijos ekonominė krizė paskatino jį imtis įvairių darbų nuo prekybos iki verslo projektų, kurie dažnai žlugdavo. 1936 m., ieškodamas stabilumo ir karjeros galimybių, jis tapo Vokietijos karinės žvalgybos (Abvero) nariu. Ši pozicija suteikė jam vertingų kontaktų nacių hierarchijoje po Hitlerio atėjimo į valdžią 1933 m. ir formavo jo ankstyvą bendradarbiavimą su režimu.

Kai 1939 m. rugsėjį nacių Vokietija užpuolė Lenkiją, Schindler atvyko į Krokvą kaip Abvero agentas. Po vokiečių okupacijos miestas siūlė galimybes tiems, kurie buvo pasiruošę bendradarbiauti su okupantais. Schindler buvo ambicingas ir pragmatiškas, tad iš pradžių jį labiau motyvavo pelnas, negu principai.

Tais pačiais metais jis perėmė bankrutavusią emalio gaminių gamyklą Lipowa gatvėje Nr. 4, anksčiau žinomą kaip „Rekord“ gamykla, įkurta 1937 m. kovo mėnesį. Žydų verslininkų padedamas jis gamyklą atidarė nauju pavadinimu: Deutsche Emailwarenfabrik (DEF). Iš pradžių gamyklos tikslas buvo paprastas – gaminti emalio gaminius ir indus

Muziejaus eksponatai pasakoja ypatingą istoriją

Emalio fabrike naudota įranga

Vokietijos kariuomenei. Fabrikas pelną daugiausia gaudavo gamindamas kariuomenei, bet taip pat pelnydavo iš pardavimų vadinamojoje juodojoje rinkoje, už ką Schindler buvo kelis kartus sulaikytas.

Jo darbo jėga buvo iš netoliese esančio Krokuvos geto, įsteigto 1941 m., kur tūkstančiai žydų buvo laikomi žiauriomis sąlygomis. Iš pradžių samdyti žydų darbuotojus buvo praktiškas sprendimas, nes pagal

nacių darbo reglamentus gamyklų savininkai mokėjo kasdienį mokestį už kiekvieną darbuotoją Vokietijos valdžiai, o ne patiems darbuotojams. Todėl žydų darbo jėga buvo pigesnė ir griežtai kontroliuojama okupantų sistemos.

O. Schindler tuo metu tai buvo pelningas verslo sandoris, tačiau stebėdamas kasdienio gyvenimo žiaurumą okupacijos sąlygomis šis ekonominis sprendimas greitai įgavo moralinių atspalvių, kurie pakeitė jo gyvenimą. Teisiškai šios įmonės savininku Schindler tapo tik 1942 m.

Karui besitęsiant, Krokuvos getas 1943 m. buvo žiauriai likviduotas, dauguma jo gyventojų buvo išsiųsti į Plakšovo koncentracijos stovyklą arba nužudyti vietoje. Daugelis jo darbuotojų susidūrė su deportacija ar mirtimi. Suvokdamas siaubą aplink save, O. Schindler ėmė naudoti savo turtus ir įtaką, kad apsaugotų savo žydų darbuotojus. Jis papirkinėjo nacių pareigūnus, klastojo įrašus ir, apsimetęs būtinu ginklų tiekėju, pavertė savo fabriką prieglobsčiu žydams.

Iš pradžių tarp įdarbintų darbininkų daugiausiai buvo lenkų, vėliau didėjo žydų darbuotojų skaičius, įdarbinamų per geto darbo biržą (1941 m. kovą – 1943 m. kovo mėnesį). Lenkai išliko įmonėje daugiausiai administracinėse pareigose. Žydų darbuotojų skaičius padidėjo nuo maždaug šimto 1940 metais iki apie 1 100 1944-aisiais.

1944 m., kai Plašovo stovyklą uždarė ir jos kaliniai turėjo būti išsiųsti į Aušvicą, Schindler sudarė daugiau nei tūkstančio darbuotojų, kuriuos jis paskelbė „būtiniais“ karo pastangoms, sąrašą. Šis dokumentas, vėliau žinomas kaip Schindler sąrašas, tapo jų gelbėjimosi ratu.

Kalinių perkėlimas nepavyko taip, kaip buvo planuota. Traukinys, vežęs moteris iš Schindler fabriko, klaidingai buvo išsiųstas į Aušvicą-Birkenau, kur jos buvo laikomos apie dvi savaites. Kai Schindler sužinojo apie jų likimą, jis iš karto nuvyko į Aušvicą, derėjosi su stovyklos valdžia ir užtikrino jų išlaisvinimą, mokėdamas kyšius. Galiausiai moterys saugiai buvo atvežtos į naują fabriką Brneneco mieste dabartinės Čekijos teritorijoje. Šiose patalpose pernai taip pat buvo atidarytas muziejus.

Per visą šį laikotarpį Schindler išleido turėtą savo turtą, kad jo darbuotojai būtų sotūs ir saugūs, net kai Vokietija pralaimėjo karą. Iki karo pabaigos apie 1 200 žydų išsigelbėjo Oskar ir jo žmonos Emilijos dėka. Po išlaisvinimo Schindler su Emilija pabėgo į Vokietiją, bijodami sovietinių persekiojimų. Nors žydų bendruomenė juos pripažino, jie susidūrė su finansiniais sunkumais. Schindler išbandė kelis verslus Vokietijoje, vėliau Argentinoje, bet nė vienas iš jų nesuklostė sėkmingai.

Jis gyveno kukliai, kartais gaudamas paramą iš žmonių, kuriuos buvo išgelbėjęs, žinomų kaip Šindlerjudenai. 1963 m. Yad Vashem muziejus Izraelyje Oskar Schindler pripažino Tautų teisuoliu. Jo žmona Emilija gavo tą patį garbės titulą po mirties 1993 metais.

Eilė prie muziejaus rikiuojasi dar gerokai iki jo atidarymo.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Nukelta į 8 psl.

Gavendos, arba kaip pasakoti tai, kuo niekas netiki, bet visi klauso

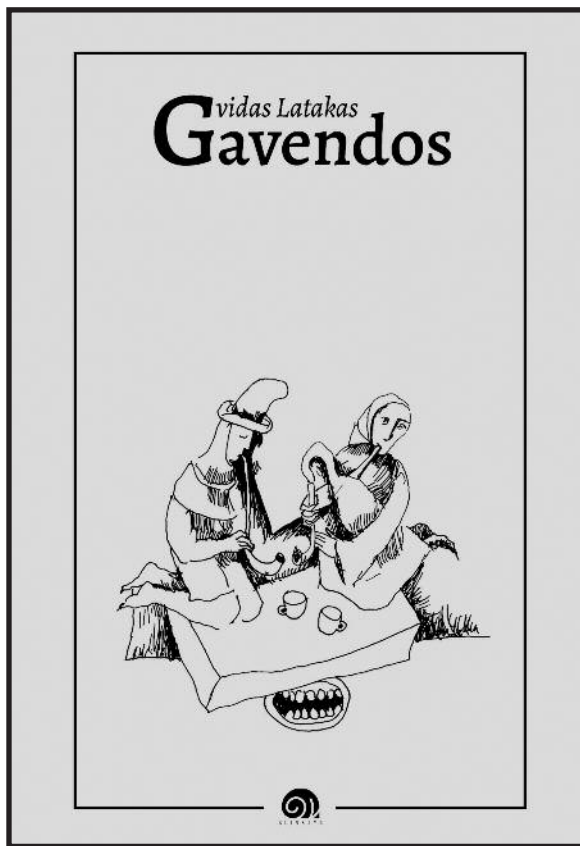
JULIUS KELERAS

Žodis „gavenda“ tam, kas neaugo Žemaitijoje, nieko nereiškia – ir būtent tuo šis Gvido Latako penktosios knygos pavadinimas jau iš pirmo puslapio primena skaitytojui, kur jis yra nublokštas. Pats poetas, kalbintas Dainiaus Dirgėlos, knygos pristatyme „Alkos“ muziejuje, yra sakęs, kad tai „nėra labai pozityvus žodis“ – gavendomis Žemaitijoje buvo vadinamos istorijos, keliančios abejonių savo patikimumu, tos, kuriomis klausytojas linkęs netikėti, bet vis tiek klauso. Žodis atėjo iš paties poeto vaikystės – iš močiutės, iš tetos Leokadijos aplinkos, kaip savotiškas lobynas, išlikęs žmogaus sieloje. Ir čia glūdi visos knygos raktas: tai nėra tikėjimo, o klausymosi poezija. Latakui nesvarbu, ar skaitytojas patikės vienuolės, atidavusios akis riteriui vaikams gelbėti, istorija, ar žmogumi-vilkui medžio švarku, po rasas braidžiusiu – svarbu, kad jis liktų klausytis iki galo.

Tame pačiame pristatyme, vykusiame kartu su Almio Grybausko knygos „Bėgliai, begalybė, debesy“ pristatymu, D. Dirgėla Lataką klausinėjo ne tik apie žodžio kilmę, bet ir apie pačios knygos sudėtį – kaip tokie skirtingi tekstai atsidūrė viename rinkinyje. Paašikėjo, kad rankraštyje iš pradžių „gavendos“ sudarė tik apie trečdalį naujai parašytos medžiagos; likusi dalis buvo įprastesni Latako eilėraščiai. Tik kai pirmieji rankraščio skaitytojai atkreipė dėmesį, kad būtent ši trečdalis smarkiai skiriasi nuo likusių tekstų savo balsu ir žanru, gimė mintis ją išskirti į atskirą, savarankišką knygą. Dirgėlos paprašytas perskaityti vieną iš gavendų, Latakas pasirinko ne atsitiktinį tekstą – tą, kurio pradžia buvo kadaise Telšių katedroje per votyvos mišias girdėtas jauno, dar populiaraus (vėliau ideologiškai kontroversiškai vertinamo) kunigo Jono Kaunecko pamokslas apie sūnų, savo mylimajai pareikalavusį motinos širdies. Skaitant šią gavendą balsu susirinkusiesiems, vienas klausytojas – renginio aprašymo autorius – prisipažino, kad staiga prisiminė ir pats, dar vaikas, girdėjęs tą patį pamokslą, nors iki tol tas atsiminimas buvo dingęs iš atminties visiškai. Šis epizodas puikiai iliustruoja, ką „gavenda“ daro su savo klausytoju: ji ne tik pasakoja svetimą istoriją, bet ir grąžina paties klausytojo užmirštą praeitį.

Verta stabtelėti ir prie to, kad „Gavendos“ tą vakarą buvo pristatytos ne vienos – kartu skambėjo ir poeto Almio Grybausko naujausia knyga „Bėgliai, begalybė, debesy“ (taip pat „Slinktys“). D. Dirgėlos paklaustas, kaip nutiko, kad į vieną knygą sudėta tiek skirtingų dalykų, Grybauskas tik šyptelėjo ir atsakė, jog senstantis autorius galvoja, kad ši knyga gali būti jau paskutinė – todėl viską, ką turi, reikia sudėti dabar, nes vėliau sudėti nebebus kur. Nors gimęs Kaišiadorių krašte, Grybauskas su Žemaitija, ypač Žarėnais, glaudžiai susijęs – ten prabėgo jo mokykliniai metai, ten pat, prie Plinijos piliakalnio, sukasi ne vieno jo eilėraščio veiksmas. Renginyje jis paskaitė ir Žarėnams skirtą tekstą, kuriame miestelis tarsi susidvejina: yra tikrieji, skurdūs, užkampyje pasiklydę Žarėnai, ir yra dvasiniai, mitiniai Žarėnai – tikresni ir svarbesni už bet kokią realybę. Šis dvilypumas – tikrovės ir jos mitinio dublikato sambūvis – yra beveik tiksliai Latako „Gavendų“ poetikos formulė, tik išsakyta kito, vyresnės kartos poeto lūpomis. Todėl šių dviejų knygų suėjimas viename vakare neatrodo itin atsitiktinis: abu autoriai, kiekvienas savaip, rašo apie Žemaitiją, kurios „tikroji“ geografija jau seniai persipynusi su atminties ir legendos geografija, ir abiem svarbu istoriją užrašyti dabar, kol dar yra kam prisiminti ir kam papasakoti.

Formaliai „Gavendos“ – eilėraščių rinkinys, tačiau daugelis jo tekstų vos laikosi eilėraščio rėmuose: tai pasakojimai, artimesni miniatiūrai ar novelėi, sudėti į nesustabdomo, be skyrybos ženklų riedančio sakinio tėkmę. Latakas pats yra pasakojęs, kad iš pradžių rankraštyje šie tekstai sudarė tik trečdalį naujai parašytos medžiagos, kol skaitytojų pasta-

Gvidas Latakas. „Gavendos“. Vilnius: Slinktys, 2025.

bos, jog ši dalis „itin skiriasi nuo kitų tekstų“, paskatino ją išskirti į atskirą knygą. Sprendimas pasiteisino – „Gavendos“ įgijo savą, nesumaišomą balsą, kurio nebūtų turėjęs eilinis, su kitais eilėraščiais sumaišytas rinkinys.

Kiekvienas tekstas prasideda inicialu, dailininko Latako paties nupieštu ir įrėmintu abėcėlės raide grįstoje kompozicijoje, po kurio seka trumpas, kursyvu išspausdintas ketureilis ar dveilis – tarsi anonso, mįslė, kurią išplėtoja pagrindinis tekstas. Ši dviguba struktūra (miniatiūra + pasakojimas) veikia kaip barokinė pamokslų schema: tezę ir jos iliustracija pavyzdžiais. Ir tikrai – nemažai „gavendų“ tiesiogiai remiasi bažnytine, net konkrečiai katalikų kunigų pamokslų retorika. Vienas ryškiausių pavyzdžių – tekstas apie kunigo Jono Kaunecko pamokslą, skirtą Motinos dienai, apie sūnų, kuris, išimylėjęs aikštingą merginą, savo motinai liepia atnešti jos „dar karštą širdį“. Ši istorija, kaip liudija D. Dirgėlos pokalbis su autoriumi, nėra vien literatūrinis sumanymas – Latakas pasakojo iš tikrųjų vaikystėje girdėjęs panašius Kaunecko pamokslus Telšių katedroje per votyvos mišias, ir šios „gavendos“ atsiradimo akstinas – reali, tik iš atminties gelmių prikelta patirtis.

Latako kalba – tai, kas šią knygą daro sunkiai skaitomą ir kartu neįkainojamą. Žemaitiškos tarmės formos (*īr, muokė, skīriun, nesuaugusias ligi kningu*) susipina su bažnytine lotynų kalba, sovietmečio biurokratine leksika, paties autoriaus sugalvotais žodžiais ir citatomis iš Rilke, Dante, Milašiaus. Kai kur šis polifoniškumas virsta beveik glosolalija – tekstas „Salantų durys“ ar „Odė tylos nagams“ reikalauja iš skaitytojo pasitikėjimo, kad ritmas ir garsas praneš daugiau, nei prasmė spėja paaiškinti. Tai sąmoningas pasirinkimas: knygos pratarinę rašiusi Gintarė Bernotienė pastebi, kad Latako „iš užlaikių į dabartį priklydęs kalbėjimas“ ir „sodrieji posakiai“ vienija itin vientisą rinkinį – ir su tuo sunku nesutikti, nors kartais norisi, kad tas vientisumas leistų skaitytojui atsikvėpti dažniau.

Skaitant „Gavendas“, sunku neprisiminti Albino Žukausko – ne todėl, kad Latakas jį imituotų, o todėl, kad abu poetus jungia panaši poetinė strategija, nors ir kilusi iš skirtingų tarmių bei skirtingų epochų nervo. Žukauskas, gimęs Bubeliuose prie Seinų, rašė dzūkiškai net tada, kai stengėsi rašyti bendrine kalba – kaip pats yra prisiminęs, kalbininkas Jurgis Šlapelis jo mokykliniais metais rašytus tekstus naudodavo kaip seiniškių dzūkų tar-

mės pavyzdžius. Iš „Bubelių universitetų“ – piemenavimo, artojavimo, gimtojo kaimo šnektos – gimė tai, ką literatūrologė Alma Lapinskienė yra apibūdinusį kaip „sodrų, turtingą žodyną, šakotą frazeologiją, šmaikščią, ironišką frazę, gausias tarmybes ir naujadarus“ – formulė, kurią beveik nekeičiant galima taikyti ir Latakui. Abu poetus sieja ir tai, ką kritikai yra vadinę Žukausko atveju „pasakojamosios poezijos tradicija“: proziška sakinio sandara, aiški minties tėkmė, vaizdų virtimas siužetu, o ne vien lyrine būseną.

Tačiau skirtumai nemažiau svarbūs. Žukausko „poringės“, „atodangos“, „sangražos“ – žodžiai, kuriuos jis pats kūrė savo knygų pavadinimams, panašiai kaip Latakas „gavendas“, – dažniausiai atsiemia į socialinį, kartais net ideologizuotą pasaulį: valstiečio ir žemės, tautos likimo, karo ir pokario skausmo temas. Pats Žukauskas yra sakęs esąs „vi-suomeninis socialinis poetas“. Latako pasaulis kitoks – religingesnis, groteskiškesnis, aiškiai pasitraukęs iš tiesioginio socialumo į mitologiją, folklorą, bažnytinę anekdotiką, šeimos legendas apie vaiduoklius ir vienuolius. Ten, kur Žukauskas kalba apie žemę, „įmirkusią ašarom, krauju ir prakaitu“, Latakas kalba apie ikoną, kurią sugriebusi mergina prilimpa prie grindų, arba apie kunigą, per popiežiaus Benedikto miegamojo duris parlėkusi per jūres. Abu tikrina kalbos ir tikėjimo (ar netikėjimo) ribas, bet Žukauskas – kaip liudininkas, o Latakas – kaip pasakotojas, sąmoningai žaidžiantis tikėtinumo ir netikėtinumo riba, tas pačias „gavendas“, kuriomis „netiki“, bet vis tiek klausosi.

Esama ir formalaus skirtumo: Žukauskas brandžiausiuose savo rinkiniuose („Poringės“, 1978; „Senmotė“, 1981) jau turėjo aiškia, nusistovėjusią poetinę sistemą, kurią plėtojo dešimtmečius. Latako „Gavendos“ – kur kas eklektiškesnė, sąmoningai fragmentiška knyga, kurioje šalia religinių legendų atsiranda ir Pinokio istorijos perrašymas, ir šuns vardais pavadintų personažų komedija („Laimingieji Penatai“), ir teorinis pasvarstymas apie daiktų vardus. Tai veikiau šiuolaikinio, po-postmodernaus autoriaus knyga, kuriai svetima Žukausko kartos vientisos pasaulėžiūros ambicija – Latakas nekuria vieningo pasaulio paveikslo, o renka nuolaužas.

Manau, būtų pasakyti ir tai, kas, mano galva, šioje knygoje nepavyko iki galo. Kai kurie tekstai („Šokis su ikona“, „Dvipusis medalis“) taip apsikrauna tarmiška ir archajiška leksika, kad siužetas ima skęsti po žodžių sluoksniu – skaitytojui, nepažįstamam žemaitiškų formų, tenka arba pasitikėti vien ritmu, arba nuolat grįžti prie žodyno. Tai gali būti sąmoninga strategija (priversti skaitytoją patirti tą patį svetimumą, kurį jaučia „gavendos“ klausytojas), bet skaitymo malonumui tai kainuoja. Taip pat pastebima, kad geriausi knygos tekstai – tie, kuriuose yra aiški, užbaigta istorija su netikėta atomazga („Ravas“, „Vartai / šviesybė akių“, „Motinos dienai“), o silpnesni – tie, kuriuose autorius pasiduoda grynai žodžių žaismui be aiškos krypties. Kaip viename interviu autorius yra prisipažinęs: „daug kam mano eilės gali būti nesuprantamos, ypač asfalto vaikams, daugiabučių inkilų paukštukams“.

„Gavendos“ 2026 metais Latakui atnešė ir Vieno lito premiją – „už mitų, legendų ir praeities jungtį, ribinių patirčių groteskišką sankirtą“, – ir Maironio premiją, skirtą geriausiai naujai poezijos knygai. Šie apdovanojimai liudija, kad Latako pasirinkimas nesitaikyti prie lengvai skaitomos poezijos madų pasiteisino profesionalios bendruomenės akyse. O palyginimas su Albinu Žukausku, regis, ne atsitiktinis: abu poetai primena, kad lietuvių poezijos gyvybingiausia gysla dažnai teka ne per bendrinę kalbą, o per tarmę, ne per tiesioginį išpažinimą, o per pasakojimą, kurio tiesa – ne faktų, o balso tikrumo klausimas. Skirtumas tik toks, kad Žukauskas tą balsą nešė per visą sovietmetį kaip vienišo išlikimo liudijimą, o Latakas juo žaidžia laisviau, be istorinės naštos, bet ir be tos pačios egzistencinės įtampos. Ar tai reiškia, kad „Gavendos“ – lengvesnė knyga? Tikrai ne. Tik kitaip sunki.

Jurgis Janavičius

Atkelta iš 3 psl.

Artimas bičiulis Sigitas Geda vertino kūrėjo stilių, laiške 1998 kovo 15 d. rašė: „Mielas Jurgi, tas laiškutis gal ir netikėtas. Mūsų laikraštyje vis paskaitau Tavo rašinius. Nežinau net kaip juos būdinti. Bet mane labai žavi. Tokia abstrakcija ir sykiu precizija – žiaurus, prikišamas realizmas. Norėčiau rašyti tokią prozą. Jeigu (ne mano – poetinė proza). Čia toks nevykęs rimavimas. Šiaip rašau žinutę – iš širdies. Gerų dienų Jolantai! Taip aiškiai atsimenu kaip fotografavomės ant Akmens! Keista: ilgai gyvendamas surandi nesuvokiama giminystę? Sielų? Liekuosi Jums artimas ir nuoširdžiai mylintis šituos – geografiniuos plotuos. \ (Ar protuos?) – Jūs! Sigitas Geda“

Jolanta ir Jurgis Janavičiai 1995 m. savo kūrybą eksponavo Vilniaus

„Vartuose“ ir „Lietuvos aidų“ galerijoje bei Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. 1998 – Šiauliuose, „Laiptų galerijoje“ – vyko abiejų paroda; 2003 ir 2008 – Vilniuje „Lietuvos aidų“ galerijoje bendra paroda.

Daugelis žino, kad *largo* – lėtas, platus, iškilmingas tempas. J. Janavičiaus kūryboje susitunka trys meno kalbos – vaizdas, spalva ir žodis. Fotografijoje jis sustabdo akimirka, tapyboje ieško šviesos ir formos, o poezijoje akimirka paverčia vidiniu skambesiu. Gal todėl ir itališkas junginys „Largo del Cor“ skamba ne tik kaip žodžiai, bet ir kaip muzikinė nuoroda. Menininkas kalba ne vien žodžiais, bet ir šviesa, spalva, vaizdu ir tyła.

Dėkojame Jurgio ir Jolantos Janavičių vaikams Viktorijai, Marikei ir sūnui Povilui už perduotas unikalias kultūros vertybes Lietuvai.

Žydų gelbėtojo Oskar Schindler muziejus

Muziejaus eksponatai.

A. Vaškevičiaus nuotr.

Atkelta iš 6 psl.

O. Schindler mirė Hildesheime, Vokietijoje, 1974 m. spalio 9 d. Įvykdant paskutinę valią, jis buvo palaidotas Jeruzalėje, Siono kalne – vienintelis buvęs nacių partijos narys, gavęs šią garbę. Jo laidotuvėse dalyvavo daugelis žmonių, kuriuos jis buvo išgelbėjęs.

Praėjus dvejiems metams po Antrojo pasaulinio karo pabaigos gamyklos pastatai buvo nacionalizuoti. 1948–2002 m. čia veikė Telekomunikacijų komponentų gamykla „Telpod“, vėliau Telpod SA. Šiuo laikotarpiu gamyklos pastatai buvo pertvarkyti pagal vykdomos gamybos poreikius. Nuo to laiko nepakito įvažiavimo vartai, fasadas bei dviaukščiai stogai gamyklos salėse. 2005 m. buvusio fabriko teritorija perėjo Krokuvos miesto nuosavybėn. Po ilgų diskusijų 2007 m. buvo priimtas sprendimas gamyklą padalinti dviem kultūros institucijoms. Administraciniame pastate įsikūrė O. Schindler muziejus, kuris atidarytas 2010 metais, o buvusios gamyklos salės skirtos Šiuolaikinio meno muziejui „Mocak“.

O. Schindler muziejaus lankytojus pasitinka nuolatinė ekspozicija „Krokuva nacių okupacijos laikotarpiu 1939–1945 m.“, kuri pasakoja miesto,

karo ir O. Schindler moralinės transformacijos istoriją. Čia galima sužinoti apie vietinių gyventojų kasdienybę okupacijos metais, apie gamyklos istoriją ir O. Schindler gyvenimo istoriją, taip pat apie Lenkijos žydų likimus ir šio vokiečių verslininko išgelbėtų žmonių sąrašą.

Muziejaus ekspozicijoje pristatomi archyviniai dokumentai, nuotraukos, memuarai, piešiniai, kalinių daiktai ir daiktai, taip pat liudijantys apie siaubingas gyvenimo sąlygas koncentracijos stovyklose. Matydami nuotraukas, autentiškus interjerus, skaitydami įrašus lankytojai gali suprasti, kaip paprasti sprendimai galėjo reikšti skirtumą tarp gyvenimo ir mirties.

Šiandien Schindler istorija įkvepia milijonus žmonių visame pasaulyje ne tik kaip herojiškos istorijos pasakojimas, bet ir kaip liudijimas apie žmogaus sąžinę ir užuojautos galią.

Legendos apie O. Schindler susikūrimo didelę įtaką turėjo Thomas Keneally knyga „Šindlerio arka“ (El arca de Schindler), tačiau tikrą tautinį pripažinimą po kelių dešimtmečių jam atnešė šios knygos ekranizacija, kai 1993 metais režisierius Steven Spielberg pastatė vaidybinį filmą „Šindlerio sąrašas“ (Schindler's List).

Istorijos, muzikos ir literatūros vakaras „Abipus Atlanto“

Vakaro svečiai ir organizatoriai (iš k.): Sandra Avižienytė, Žaneta Ježerytė, Vygantas Kazlauskas, mažoji kanklininkė Vasarė, Dalia Poškienė, ir Vladas Sungaila.

Rengėjų nuotr.

DALIA POŠKIENĖ

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungoje į istorijos, muzikos ir literatūros vakarą „Abipus Atlanto“ rinkosi svečiai – susitikti su Lietuvoje viešėjusiomis iškiliomis moterimis kūrėjomis. Svečiuose – poetė, JAV lietuvių rašytojų draugijos valdybos narė, JAV lietuvių Poezijos pavasarių organizatorė, Lietuvos Dukterų draugijos narė, knygų sudarytoja ir leidėja, Lietuvos universitetų moterų asociacijos (LUMA) Vakarų Amerikos skyriaus narė Sandra Avižienytė.

Neaplenkė Sandros Avižienytės šeimos ir Sibiro tremtis. Sandra papasakojo šeimos istoriją: jos promočiutė Juzė Mažeikienė (Bražinskaitė) iš Nemunaičio kaimo, kalėjusi Vorkutos kalėjime, aštuonių vaikų mama buvo ištremta kaip „valstybės priešė“, mirė tremtyje. 1989 metais Sandros Tėvas paragabeno palaikus į Lietuvą. Močiutė ir senelis taip pat neišvengė tremties. Papasakojo ir apie žmogų – legendą Juozą Lukoševičių, kurio du broliai partizanai bei pusbrolis žuvo kovose prieš okupantus. Juozas Lukoševičius buvo vienas iš Perlojos respublikos įkūrėjų, Perlojos respublikos savigynos būrio milicijos (apie 300 vyrų) vadas. Perlojos respublika gyvavo 4–5 metus (apie 1918–1923 m.)

Sandra Avižienytė skaitė eilėraščius iš kuplios knygų kraitės.

Jos sukurtų eilėraščių tekstais skamba dainos. Turėjome galimybę išgirsti Lietuvos ir JAV kompozitorių kūrinius. Tomo Varnagirio ir Rimanto Pažemecko dainas atliko vokalistė Žaneta Ježerytė („Pelenai“). Gitaros garsais ir Sandros eilėraščių tekstais sukurtomis dainomis užbūrė dainų autorius, režisierius Vygantas Kazlauskas.

Sandra Avižienytė skaitytojams yra žinoma kaip puiki poetė. Daugelis jos eilėraščių yra tapę dainomis, dalis jų išversta į prancūzų kalbą. Sandra Avižienytė atgaivino išeivijoje iki 1978-ųjų metų vykusią Poezijos pavasario tradiciją (juos tuo metu organizavo Teresė Pautieniūtė-Bogutienė ir JAV lietuvių rašytojų draugija), į kūrybinę grupę subūrė per 70 JAV gyvenančių ir lietuviškai rašančių autorių, kasmet rengia JAV lietuvių Poezijos pavasarius, kuriuos vainikuoja kasmetinis JAV išeivijos poetų eilėraščių rinkinys. Ji surinko ir susistemino kitų JAV išeivijoje lietuvių autorių biografijas ir kūrybą ir įkūrė pelno nesiekiančią organizaciją *PoPaJAVlt.org*, kurios tikslas – „suburti išeivijoje gyvenančius lietuvių poetus iš skirtingų JAV valstijų, kultūriniu veikla prisidėti prie JAV ir Pasaulio lietuvių poetų tautinio tapatumo išsaugojimo JAV išeivijoje, sudaryti ir išleisti kasmetinį *PoPaJAVlt* poezijos rinkinį, pristatyti poeziją ir poetus jau tradicija tapusiame JAV lietuvių Poezijos pavasario renginyje, pasidalinti sukauptais tekstais ir patirtimi ne tik tarpusavyje, bet ir su visa JAV lietuvių bendruomene ir tapti JAV išeivijos kultūrine ir literatūrine dalimi.“

Sandra Avižienytė, gimusi ir augusi Alytuje, nuo 2002-ųjų gyvena JAV. Lietuvoje Mykolo Riomerio universitete studijavo teisę, o atvykusi į JAV Magna Cum Laude istorijos bakalaurą su pagyrimu įgijo Baltimorės universitete.

2017 m. JAV LB krašto valdyba apdovanojo S. Avižienytę Padėkos raštu už lietuviškos poezijos kūrybą ir indėlį į lietuviško žodžio sklaidą JAV.

2018 m. poetė tapo Lietuvos 100-mečiui skirtos lietuviškos originalios dainos Lietuvos radijo konkurso laureate. 2018 m. S. Avižienytei skirtas Lithuanian University Women Association (LUMA) apdovanojimas – garbės medalis už poeziją Lietuvos Nepriklausomybės 100-mečiui paminėti. Originali poezija buvo skaitoma prie paminklų buvusiems Lietuvos prezidentams Indianos valstijoje.

2021 m. JAV išeivijos 70-mečio himno „Tarp dviejų krantų“ autorė.

2022 JAVLB krašto valdybos kultūros tarybos laureatė, apdovanota už nuopelnus, puoselėjant lietuviybę išeivijoje, įteikta atminimo dovana, premija ir padėkos raštai.

2022 m. paskirta Alytaus miesto ambasadore JAV.

2026 m. Šiaurės Amerikos XVII šokių šventė, pavadinta „Tarp dviejų krantų“, pasak šventės meno vadovų ir režisierių, įkvėpta S. Avižienytės kūrinio. Augina du sūnus – Joną ir Simoną. Šiuo metu gyvena Illinois valstijoje.

Renginyje dalyvavo ir Lietuvoje viešinti viešnia iš Washingtono – menininkė Martha Thomas, parodos „Nepamiršk, čia jums ne Lietuva“, kuri buvo eksponuojama Lietuvos etnografiniame muziejuje, autorė. Padovanota paroda išlydėta į Jurbarką, kur, globojama LPKTS Jurbarko filialo pirmininkės Irinos Pažereckienės, bus eksponuojama Jurbarko savivaldybės viešojoje bibliotekoje.